Boekbespreking van: Tegels lichten of ware verhalen over de autoriteiten in het land van de voldongen feiten

Koch, K.

Citation
Koch, K. (1974). Boekbespreking van: Tegels lichten of ware verhalen over de autoriteiten in het land van de voldongen feiten. *Acta Politica, 9: 1974*(2), 226-228. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/3449417

Version:	Publisher's Version
License:	Leiden University Non-exclusive license
Downloaded from:	https://hdl.handle.net/1887/3449417

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

king tot de actievoerders en hun politieke oriëntatie. Naar mijn mening wordt hier een nieuwe bijdrage geleverd aan de toch niet geringe begripsverwarring. De vraagstelling is te ruim om het verschijnsel 'actievoerder' te kunnen opsporen. Gevraagd wordt of men zich de laatste 5 jaar wel eens samen met anderen actief heeft ingespannen voor een kwestie die gemeentelijk, landelijk of mondiaal van belang is, binnen of buiten een actiegroep. Uiteraard gaat er achter de 16 resp. 8% die deze vraagstelling positief beantwoordde een bonte verzameling van staatsburgers schuil, die zich moeilijk onder het verzamelbegrip actievoerders laten rangschikken. Verrassende uitkomsten kunnen hier en daar dan ook niet uitblijven. Zo wordt de gezagscrisis door twee tot driemaal zoveel actievoerders als belangrijkste probleem genoemd als door niet-actievoerders. Het vertrouwen in landsbestuurders is tamelijk groot, in actiegroepen en demonstranten tamelijk klein (alhoewel groter dan bij niet-actievoerders).
Met name dit laatste onderwerp brengt mij tot de aanbeveling om bij de opzet van het eerstvolgende onderzoek een eventuele uitbreiding van de vraagstelling eerder in de diepte dan in de breedte te zoeken.

Ed van Thijn

H. J. A. Hofland,
Tegels lichten of ware verhalen over de autoriteiten in het land van de voldongen feiten.
Amsterdam (Uitgeverij Contact), 1972, – 224 p., *f* 14,50.

Het boek van Hofland geeft niet wat het in zijn titel suggereert. Wie allerlei onthullingen over de jongste politieke geschiedenis verwacht, komt bedrogen uit. Vrijwel alles wat Hofland naar voren brengt, is reeds elders gepubliceerd – enkele details uitgezonderd. Maar voor mensen, die snel vergeten, is het oude en bekende natuurlijk steeds weer 'nieuw' en 'opzienbarend' – een niet gering voordeel voor sommige journalisten en historici.
Hofland, die zich voor wat de politieke geschiedenis (Indonesië, Nieuw-Guinea) vooral baseert op het werk van dr. C. Smit en voor de beschrijving van het Nederlandse politieke systeem op prof. dr. A. Lijphart, concentreert zich in dit boek op de analyse van wat hij, de modieuze terminologie niet schuwend, 'het Bestel', 'de Establishment', 'de Orde' noemt. Wat precies met deze termen bedoeld wordt, is, zoals zo vaak, onduidelijk. Hofland laat het begrip steeds van inhoud veranderen: 'Establishment: de gevestigde partijen, pers, publieke opinie, het stelsel van standen en klassen, het systeem van de machtsverhoudingen' (p. 76) – zo opgevat valt het Bestel ongeveer samen met de hele Nederlandse samenleving. Even eerder verbindt hij het Bestel echter met een beperktere groep '... glijkhebbende vaderlanders, die weten dat ze met hun allen zijn' (p. 68), maar het lijkt in ieder geval niet uitgesloten, dat Hofland met het Bestel vooral de Nederlandse politieke elite bedoelt. Het boek immers is een poging tot beschrijving van de kenmerkende eigenaardigheden van deze politieke elite, van de manier, waarop men reageert op bepaalde problemen (dekoloniseringsproces, de affaires Schokking en Hofmans) en van de processen, die deze elite in stand gehouden of in gevaar gebracht hebben (koude oorlog, welvaart, culturele revolutie). Hofland behandelt niet de besluitvormingsprocessen binnen, noch de recrutering, de sociale en economische achtergrond of enig ander aspect van deze elite, dat ter verklaring van haar specifieke

karakter kan dienen. Het gaat hem vooral om de wijze, waarop de elite zich naar buiten toe manifesteert.
Het beeld, dat Hofland schetst, is niet erg vleiend voor de geportretteerde. De Nederlandse gezagsdragers en politici kenmerk(t)en zich door 'isolationisme ... in zijn zuiverste vorm' (p. 12) en 'blinde wereldvreemdheid' (p. 16), door een 'universele onwetendheid' (p. 29 en 'brutale parmantigheid en (...) eigenaardige surrealistische, wereldvreemde botheid' (p. 104). Bij al zijn activiteiten wordt de autoriteit beïnvloed door het 'besef van uitverkiezing' (p. 96) en het 'natuurlijk inzicht, dat hij en zijn gelijken het onvervreemdbare monopolie hebben om te bekokstoven' (p. 79). Dit leidt tot afkeer van openbaarheid, tot omzichtige, duistere formuleringen, tot geheimhouding, tot het adagium 'de vuile was niet buiten (...) hangen' (p. 97). Hoe een dergelijke houding kan leiden via 'vaag gehannes met de feiten tot diepe haat tegen de onthullers als er met de feiten niets meer te doen valt' (p. 97 en hoe op deze manier 'de eenvoudigste zaak van algemeen belang tot de ingewikkeldste affaire (kan) uitgroeien' (p. 106), toont Hofland afdoend aan bij zijn bespreking van de affaires Schokking en Hofmans.
Overigens lost Hofland geenszins het belangrijke probleem op, dat hij door zijn wijze van beschrijving van de Nederlandse politieke elite zelf stelt: hoe is het mogelijk, dat dit blunderende, onwetende en wereldvreemde gezelschap zich door de jaren heen heeft gehandhaafd. Te wijzen op zo iets als 'dociliteit als nationale deugd' (p. 12) is niet voldoende. Evenmin kan men zo maar zonder meer de instandhouding van de Nederlandse politieke elite verbinden met 'de onwil van de opiniemakers om het publiek van de werkelijke verhoudingen op de hoogte te stellen' (p. 23). De aan deze redenering ten grondslag liggende veronderstelling, dat mensen als ze van de werkelijke verhoudingen op de hoogte zijn – wie bepaalt trouwens, wat de echte werkelijke verhoudingen zijn – het goede zouden kiezen, bv. de samenstelling van de politieke elite drastisch zouden wijzigen, wordt immers herhaaldelijk door de gebeurtenissen gefalsifieerd. Door zijn nadruk op de buitenkant, het taalgebruik van de autoriteiten, 'het gezagsdragersgedrag (...) een traag, omslachtig, pafferig en onpersoonlijk gebeuren' (p. 96) en zijn voorbijgaan aan wat minder aan de oppervlakte liggende verschijnselen is Hofland niet in staat een antwoord te geven op de essentiële vraag: hoe kan een volslagen incompetente elite zich handhaven. Het antwoord van Hofland – de elite kon zich handhaven door het ontstaan van de Koude Oorlog en de toenemende welvaart – roept meer vragen op dan dat het oplossingen geeft. Immers, de Koude Oorlog legde de bevolking zware financiële offers op (hoge defensie-uitgaven etc.), een reden te meer om die regerende elite naar huis te zenden. En Hofland draait wat betreft de welvaart oorzaak en gevolg om: dat er na 1945 langzaam een zekere welvaart ontstond, is ongetwijfeld juist in niet geringe mate aan het optreden van die volstrekt incompetente elite te danken.
Toch geeft Hofland een aanduiding van de richting, waarin een antwoord gezocht moet worden. Het paradoxale hierbij is, dat hij gedwongen is om het beeld van een incompetente elite, dat hij daarvoor in zulke realistische kleuren heeft geschilderd, niet onaanzienlijk te retoucheren. Hij moet toegeven, dat de elite met 'soepelheid' (p. 208) de enorme problemen van de laatste 25 jaar – de dekolonisering, de opbouw van een verwoest land, de culturele revolutie (jeugd- en popcultuur, abortus, echtscheiding, homofilie, pornografie) – ondanks de strubbelingen in de zestiger jaren het hoofd heeft geboden.
Hofland stelt vast, dat de bestaande machtsverhoudingen ondanks alle verworven-

heden van de culturele revolutie, waaronder ook de 'wat joliger toon' (p. 212), die door en tegen autoriteiten gebezigd wordt, valt, nauwelijks aangetast zijn. Dit blijkt vooral in het bedrijfsleven, waar de werknemer nog steeds als onderdaan onderworpen is aan de nukken van de werkgever. Als remedie hier tegen stelt Hofland een 'derde revolutie' in het vooruitzicht, de herverdeling van de macht. Dit proces ziet hij op gang komen door het ontstaan van een nieuwe macht: 'die van de individuele burger. De onderdaan is aan het verdwijnen' (p. 218). Het oude systeem van machtsuitoefening, de traditionele parlementaire democratie, dient vervangen te worden door een nieuw proces van machtsuitoefening. Dit proces bestaat uit drie fasen. In de eerste fase doen de individuele burgers een poging 'om hun directe lot weer in eigen hand te krijgen' (p. 219) door middel van het voeren van acties tegen lawaai of stank van een fabriek ... onverhoedse ... fusies en bedrijfssluitingen' (p. 219). De volgende fase is die van de publiciteit, waarin 'de politieke waarheid aan zoveel mogelijk mensen' (p. 222) onthuld wordt. In de laatste fase adopteert de parlementaire oppositie de actie, waardoor 'de kansen op respectabiliteit en dus ook op nuttig effect' (p. 222) toenemen.
Dit voorstel tot synthese van buitenparlementaire actie en parlementaire activiteit is niet nieuw en gaat bovendien door zijn beperking tot het zuiver politieke terrein grotendeels voorbij aan het gebied, waar volgens Hofland zelf de machtsverhoudingen het meest aan verandering toe zijn: het bedrijfsleven. Deze tekortkoming hangt waarschijnlijk samen met de opvallende verwaarlozing van de recente ontwikkelingen binnen de vakbeweging en de grote nadruk op intellectuele, culturele en politieke aspecten (provo's, studentenverzet, Nieuw Links, D'66), die Hofland ten toon spreidt, wanneer hij de krachten, die het Bestel bedreigen, analyseert.
Tenslotte wil ik het volgende opmerken. In Tegels Lichten worden ondanks de suggesties van de pretentieuze titel geen opzienbarende onthullingen gedaan. Op de analyse, de conclusies en de voorstellen van Hofland is veel kritiek mogelijk. Wat blijft is een boek, dat vooral zijn waarde heeft doordat het anderen, kan inspireren om op dezelfde spitse, polemische en essayistische wijze over het Nederlandse politieke leven te schrijven. En dat is al heel wat in een land, waarin velen, die zich beroepshalve met de Nederlandse politiek bezighouden, juist op het terrein van polemiek en essayistiek een onverklaarbare angst vertonen om zich aan koud water te branden.

K. Koch

H. Molendijk,
De overheid en de cultuur.
Alphen aan de Rijn (Samsom Uitgeverij N.V.), 1971, — 321 p., *f* 43,50.

De heer H. Molendijk, die zoals G. A. van Poelje in het woord vooraf opmerkt, als wethouder van de stad Groningen en als burgemeester van Amersfoort het streven naar culturele verheffing in volle omvang mee beleefd en mee-bevorderd heeft, probeert in dit boek een schets te geven van het culturele leven in ons land en de bemoeienissen van de overheid daarmede.
Het begrip cultuur wordt volgens de schrijver in een ruime context gebruikt. Met instemming citeert hij mevrouw J. Hersch, als zij stelt: 'Cultuur is de gehele schat van wat mensen in de geschiedenis der mensheid geschapen hebben en gedacht' (p. 9). Toch blijkt uit de inhoud van het boekje, dat de schrijver een wat beperkte visie op cultuur heeft. Nergens wordt bijvoorbeeld gesproken over godsdienstige groeperingen, over politieke partijen of over vakbonden; nergens wordt getracht een beeld te geven van centrale elementen uit de gedachtenwereld van Nederlanders. Op zichzelf verwachten wij ook niet dat de schrijver daartoe in staat is – wie zou dat alles wel kunnen? –, maar wel hadden wij van hem mogen verwachten dat hij aangeeft wat zijn selectiecriterium is geweest voor de keuze van zijn onderwerpen.

In het boek wordt erg veel aan de orde gesteld. De indeling in hoofdstukken laat dat duidelijk uitkomen. Achtereenvolgens worden behandeld: volksontwikkeling; het jeugd- en jongerenwerk; de lectuurvoorziening; lichamelijke vorming; openluchtrecreatie en natuurbescherming; het woon- en leefmilieu – wooncultuur; monumentenzorg; het museumwezen en het archiefwezen; beeldende kunst; toneel en letteren; muziek, dans en opera; huisvesting der cultuur; feestcultuur; opleiding, scholing en vorming van functionarissen en bestuurlijke zaken.
De hoofdstukken zijn veelal volgens het volgende schema opgezet. Begonnen wordt met een beknopte en historische schets; daarna wordt iets uitvoeriger de actuele situatie beschreven. Een enkele keer worden er wat knelpunten aangegeven en suggesties gedaan voor een oplossing. En vervolgens worden nagegaan hoe de overheid er bij betrokken is. In de meeste gevallen uiteraard via subsidiëring. Het boek is verschenen als deel 16 in de serie 'Hand- en leerboek der bestuurswetenschappen'.
Laten we voorop stellen dat we bewondering hebben voor de kennis van de auteur inzake al deze aangelegenheden. Het boek bevat veel interessante, soms anecdotische, informatie. Er zullen maar weinig mensen in staat zijn zinvolle opmerkingen te maken over al deze facetten van onze cultuur. Toch kan het boek ons als hand- en leerboek maar matig bekoren. Allereerst vinden wij het storend dat er, behoudens in de inleiding, nergens literatuurverwijzingen zijn opgenomen. Een belangrijke taak van een handboek is juist dat het de lezer de weg wijst in de relevante literatuur. Deze wegwijzers nu worden ons geheel onthouden en we moeten alles aannemen op gezag van de schrijver. Bovendien is het weinig elegant ten aanzien van andere auteurs, dat er royaal van hun werk gebruik wordt gemaakt zonder dat dit ook maar ergens wordt aangegeven. Een tweede bezwaar is, dat het boek mank gaat aan één, of enige, theoretische conceptie(s). Het boek had duidelijk aan waarde gewonnen, als in de inleiding bijvoorbeeld, wat dieper was ingegaan op de verhouding overheid en cultuur en de daar ontwikkelde ideeën een leidraad waren geweest voor de volgende hoofdstukken. We hebben al gesteld, dat het boek interessante informatie bevat, maar de relevantie van deze informatie is vaak niet duidelijk. Daardoor krijgt men wel eens de indruk dat het historische gedeelte niet altijd systematisch is geschreven, maar van meer toevallige kennis afhankelijk is. Bovendien zijn we van mening, dat een studie met als titel: 'De overheid en de cultuur' een dergelijke theoretische bezinning niet uit de weg mag gaan. Daar komt bij, dat de passages waarin dan wordt aangegeven hoe de overheid betrokken is bij een bepaalde cultuuruiting, veel te summier en onvolledig zijn. De betreffende subsidieregeling wordt in vele gevallen niet genoemd, noch wordt aangegeven wat de belangrijke principes zijn van een dergelijke regeling en welke problemen dit met zich meebrengt. Als laatste bezwaar zouden wen willen stellen dat de subjectieve beeldvorming van Molendijk voor de behandelde cultuuruitingen vaak wel irritant duidelijk naar voren komt. We stellen het erg op prijs als een